

УДК: 336.563:061.2

**МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ
МЕТОДІВ ФІНАНСУВАННЯ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ****доктор економічних наук, професор, Кириленко О. П.**

Тернопільський національний економічний університет, Україна, Тернопіль

Обґрунтовано необхідність застосування нетрадиційних методів фінансового забезпечення в діяльності громадських організацій України. Розглянуто й охарактеризовано основні методи альтернативного фінансування діяльності та розвитку громадських організацій та особливості їх використання у практиці громадських організацій розвинених економічно країн світу. На основі аналізу вітчизняного законодавства обґрунтована можливість застосування цих методів у практиці громадських організацій України. Подано практичні рекомендації з імплементації та використання згаданих методів у діяльності українських організацій громадянського суспільства.

Ключові слова: громадські організації, фінансове забезпечення, ендавменти, відсоткова філантропія, венчурна філантропія.
доктор экономических наук, профессор, Кириленко О. П. Международный опыт применения нетрадиционных методов финансирования общественных организаций / Тернопольский национальный экономический университет, Украина, Тернополь

Обоснована необходимость применения нетрадиционных методов фінансового обеспечения в деятельности общественных организаций Украины. Рассмотрены и охарактеризованы основные методы альтернативного финансирования деятельности и развития общественных организаций и особенности их использования в практике общественных организаций развитых экономически стран мира. На основе анализа отечественного законодательства обоснована возможность применения этих методов в практике общественных организаций Украины. Даны практические рекомендации по реализации и использованию упомянутых методов в деятельности украинских организаций гражданского общества.

Ключевые слова: общественные организации, финансовое обеспечение, эндавмент, процентная филантропия, венчурная филантропия.

Doctor of economics, professor, Kyrylenko O. P. International experience of alternative financing methods NGO / Ternopil National Economic University, Ukraine, Ternopil

The necessity of using of unconventional methods of Ukrainian civil society organizations finding is justified. Basic methods of alternative financing of NGOs existing and development and features of their using in practice of NGOs in economically developed countries are reconsidered and described. Based on the analysis of legislation the applicability of these techniques in the practice of

public organizations of Ukraine is justified. Practical advice on implementation and using of these methods in Ukrainian civil society organizations are given.

Keywords: non-governmental organizations, financial support, endowments, percentage philanthropy, venture philanthropy.

Вступ. Діяльність організацій громадянського суспільства пов'язана із використанням значних обсягів фінансових ресурсів. Однак, якщо у випадку суб'єктів господарювання проблемах їх залучення в основному лежить у площині примноження доходів та розподілу прибутків, то у випадку громадських організацій (які є найчисельнішими серед згаданих організацій) вона в основному пов'язана із залученням цих ресурсів ззовні.

Дослідження у сфері фінансування громадських організацій вказують на недостатність існуючих обсягів фінансових ресурсів для їх ефективного функціонування в Україні. Немає також передумов і до збільшення надходжень із традиційних джерел фінансового забезпечення діяльності вітчизняних громадських організацій [1, с. 4]. Саме тому виникає гостра необхідність пошуку та застосування нетрадиційних для української практики методів фінансування громадських організацій, що застосовуються у міжнародній практиці.

До проблем формування бюджетів громадських організацій за рахунок нетрадиційних джерел звертались ряд таких вітчизняних та зарубіжних авторів як Обушний С., Солонтей О., Ткачук І., Шатор Б. та ін. Однак питання можливості використання цих методів у практиці громадських організацій України все ще залишаються відкритими і недостатньо обґрунтованими.

Метою статті є дослідження основних існуючих у міжнародній практиці, нетрадиційних методів фінансування громадських організацій та обґрунтування напрямів їх використання в Україні.

Виклад основного матеріалу. Згідно Закону України «Про громадські об'єднання» від 22.03.2012 р. № 4572-VI громадською організацією вважається громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи [2]. Основою діяльності громадських організацій є їх майно та фінансові ресурси. Джерела надходження і порядок використання коштів та іншого майна громадського об'єднання повинні бути зазначені в його Статуті. За рекомендаціями Державної реєстраційної служби України джерелами формування коштів і майна громадського об'єднання можуть бути:

- 1) кошти і майно, що надходять безоплатно, безповоротна фінансова допомога, добровільні пожертви членів об'єднання, інших осіб;
- 2) пасивні доходи;
- 3) дотації або субсидії з державного чи місцевих бюджетів, а також з державних цільових фондів;
- 4) благодійна допомога, гуманітарна та технічна допомога;

5) доходи від основної діяльності об'єднання відповідно до Статуту та законодавства [3].

Громадські об'єднання в Україні можуть здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не виступає одержання прибутку. Такі об'єднання мають право на фінансову підтримку за рахунок коштів Державного бюджету України та місцевих бюджетів; вони зобов'язані подавати та оприлюднювати звіти про цільове використання цих коштів. Проте, як свідчить практика, з держбюджету сьогодні отримують кошти лише всеукраїнські об'єднання інвалідів, ветеранів, дитячі та молодіжні організації. Кабінетом Міністрів встановлено, що бюджетні кошти громадським об'єднанням на підтримання їхньої статутної діяльності повинні надаватись на конкурсній основі. Але практика надання такої фінансової підтримки для об'єднань інвалідів і ветеранів, за висновками фахівців, залишається непрозорою та неконкурсною [4, с. 42].

В громадській організації «Розвиток громади» вважають, що «державне фінансування громадських організацій в Україні є формальним і непрозорим, не врегульовано процедури надання державних грантів, нема довгострокового державного фінансування, не створено ніяких фондів з підтримки громадських організацій. Підтримка державною владою громадських організацій є незадовільною, оскільки представники влади часто бачать в них конкурентів, ніж партнерів. А передача громадським організаціям бюджетних коштів обмежує їхні корупційні плани» [5].

Одночасно за даними зазначеної громадської організації зарубіжна практика демонструє кардинально інші підходи щодо державної підтримки таких структур. Наприклад, у Великобританії фінансування громадських організацій з боку держави складає третину їх загального доходу, у Німеччині – дві третини. У Хорватії та Угорщині створено Національні фонди розвитку громадянського суспільства для надання громадським організаціям інституційної та програмної підтримки [5].

За умов відсутності в Україні відчутної державної допомоги громадських організацій посилюється значення альтернативних механізмів залучення зовнішніх джерел коштів для забезпечення функціонування таких організацій, в т.ч. на основі зарубіжного досвіду. Серед основних механізмів фінансування ініціатив громадянського суспільства, які в основному реалізуються через діяльність громадських організацій і використовуються у світовій практиці, слід зазначити ендавмент, відсоткову філантропію та соціальні інвестиції (венчурна філантропія). Кожен із зазначених механізмів має як свої переваги, так й особливості, які впливають на можливості застосування у вітчизняній практиці. Розглянемо детальніше кожен із перелічених методів.

Ендавмент є методом фінансування громадських організацій, який широко використовується у практиці громадських організацій всього світу.

Позитивний досвід їх застосування призвів до існування великої кількості спеціальних видів ендавментів, які роблять їх доступними та зручними практично для всіх донорів та бенефіціарів. Основними перевагами використання ендавментів для громадських організацій (як бенефіціарів такого роду благодійності) є часткова незалежність від разового пожертвування та інших добродійних надходжень; фінансова стабільність за рахунок гарантованого прибутку; формування довготривалого джерела фінансування окремої некомерційної організації. Для благодійника такого роду добродійність є вигідною, оскільки бенефіціар витрачає не сам фінансовий капітал, а лише відсотки від його розміщення, тобто право розпоряджатися ним залишається за благодійником [6, с. 130].

До прикладів позитивного застосування ендавменту в Україні та світі можна віднести наступні: Нобелівські премії сплачуються з доходів від інвестування 1 млн. золотих марок, які заповів А. Нобель; Гарвардський університет сьогодні володіє ендавментом, розмір якого складає близько \$ 25 млрд.; Києво-Могилянська академія та Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка формують ендавменти із внесків своїх випускників [7].

В Україні застосування ендавменту дозволене чинним законодавством. Так, відповідно до Податкового кодексу, під ендавментом розуміють суму коштів або цінних паперів, які вносяться благодійником у банк або небанківську фінансову установу, завдяки чому набувач благодійної допомоги отримує право на використання процентів або дивідендів, нарахованих на суму такого ендавменту. При цьому такий набувач не має права витрачати або відчужувати основну суму такого ендавменту без згоди благодійника [8, ст. 170]. Однак, не зважаючи на переваги, які надає існування ендавментів та на зацікавленість у їх відкритті організацій громадянського суспільства, відсутність спеціального законодавства та складна економічна ситуація, яка не сприяє збереженню реальної вартості тіла ендавмента, не сприяють поширенню даної форми благодійності в Україні.

Найбільшими вітчизняними благодійними фондами є благодійний фонд Рината Ахметова «Розвиток України», міжнародний благодійний фонд «Карітас України», фонд Бориса Колеснікова, фонд братів Кличків, фонд Олени Пінчук «АНТИСНІД» та інші [9].

Ще одним ефективним методом фінансування діяльності громадських організацій є відсоткова філантропія. Відсоткова схема для фізичних осіб є винаходом Угорщини, оскільки саме вона вперше її використала. Ця схема дозволяє передавати 1% сплачуваного платниками податку відповідній громадській організації і ще 1% - релігійній організації або на досягнення цілі, яка щороку визначається державою. Відсоткова філантропія дозволила розбудувати зв'язки між громадськими організаціями та суспільством. Завдяки їй громадські організації «звернулися» до людей, розповіли їм про свою діяльність [10, с. 162].

Для українських громадських організацій запровадження відсоткової філантропії є цікавим ще й тому, що, відповідно до чинного законодавства, держава фінансує діяльність обмеженого кола організацій, в той час як відсотковий механізм здатний спрямувати ресурси на підтримку великої кількості громадських організацій різного спрямування. Однак ситуація із використанням в Україні механізму відсоткової філантропії є навіть складнішою, ніж у випадку із ендавментом, що пов'язано із відсутністю навіть базових нормативно-правових актів, які б регулювали його використання.

Слід зазначити, що 18.02.2015 р. у Верховній Раді України зареєстровано законопроект №2122 «Про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо підтримки неприбуткових організацій)», яким пропонується запровадити трансфер податку – т.б. перерахування на користь неприбуткової установи або організації частини податку на доходи фізичних осіб, що сплачена платником податку за звітний рік [11].

Перерахування коштів пропонується здійснювати за наслідками звітного податкового року на користь однієї з неприбуткових організацій у розмірі 2 відсотків від суми сплаченого платником податку. Конкретна сума трансферу податку повинна відображатися платником у річній податковій декларації. Право отримати трансфер матиме неприбуткова організація, яка проводить діяльність на території України не менше 1-го року в статусі неприбуткової організації та не має заборгованості по сплаті податків та інших обов'язкових платежів перед державою.

Законопроектом передбачено, що трансфери податку не можуть здійснюватись на користь органів державної влади, органів місцевого самоврядування, житлово-будівельних кооперативів, об'єднань співвласників багатоквартирних будинків, політичних партій, пенсійних фондів та фондів соціального страхування, кредитних та професійних спілок, а також асоціацій чи інших добровільних об'єднань юридичних осіб.

Аналіз положень пропонованого механізму дає підстави стверджувати, що переважна кількість громадських організацій за допомогою трансферу податку на доходи фізичних осіб зможе залучити незначні обсяги фінансових ресурсів. На суттєві надходження можуть розраховувати лише найбільш відомі громадські організації, які проводять широку рекламну компанію. Більшим потенціалом щодо формування фінансових ресурсів громадських організацій володіють такі інструменти, як податкові стимули при оподаткуванні прибутку (пільги, знижки) для суб'єктів господарювання, які займаються благочинною діяльністю, а також для господарських підприємств, створених громадськими об'єднаннями. Проте ухвалення законопроекту №2122 стане новим кроком у формуванні законодавчої бази функціонування неприбуткових організацій в Україні та їх фінансового забезпечення.

Наступним поширеним механізмом фінансування ініціатив громадянського суспільства та доброчинності за кордоном є венчурна

філантропія (або соціальні інвестиції), в якому використовуються принципи венчурного капіталу – довгострокові інвестиції та безпосередня підтримка. Венчурна філантропія пропонує значну і стійку фінансову підтримку (від грантів до різноманітних позик) для обмеженого кола організацій. Така підтримка зазвичай розраховується на три-п'ятирічну перспективу, і з продуманою стратегією виходу з інвестицій. На додачу до фінансових інвестицій, венчурні партнери надають додаткові послуги, які включають індивідуальне консультування (коучинг) із питань управління організацією, стратегічного планування, маркетингу й комунікацій, роботи з персоналом тощо [12].

Механізм соціальних інвестицій є широко поширеним у розвинених економічно країнах світу, де роль громадських організацій є визнаною на державному та локальному рівнях. В українському суспільстві розвиток цього напрямку теж викликає все більше зацікавлення з боку бізнесових кіл, створюються експертні громадські організації, проводяться профільні семінари, тощо. Однак, подальший розвиток венчурної філантропії потребує підготовку професійних фахівців, проведення фундаментальних та прикладних досліджень, обмін міжнародним досвідом та, перш за все, прийняття спеціального законодавства, яке б регулювало співпрацю між благодійниками та громадськими організаціями.

Висновки. Використання альтернативних методів залучення фінансових ресурсів громадськими організаціями України здатне принести значні переваги для їх функціонування: від забезпечення фінансової стабільності та незалежності цих організацій до зростання ролі у суспільстві та якості послуг, що надаються ними, а також підвищення організаційної культури. Проте без відповідних правових основ використання цих механізмів є неможливим, тому першим кроком до створення розвиненого третього сектору в Україні є прийняття відповідної законодавчої бази, яка б не лише робила законним використання цих методів, але б і чітко окреслювала їх механізм.

Література:

1. Координатор проектів ОБСЄ в Україні Дослідження існуючого досвіду та законодавства України у сфері фінансування громадських організацій органами державної влади, органами місцевого самоврядування та приватним сектором. – К.: 2011. – 114 с.
2. Закон України «Про громадські об'єднання» 22.03.2012 р. № 4572-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>
3. Рекомендації щодо розробки статутів громадських об'єднань / Державна реєстраційна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.drsu.gov.ua/show/11437>
4. Лацуба Н. В. Як розуміти новий закон «Про громадські об'єднання» / М. В. Лацуба, А. О. Шимчук. – К.: Укр. незалежн. центр політ. дослідж., 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.usipr.kiev.ua>

5. Джерела фінансування громадських організацій: європейський та український досвід [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rozvytok-hromady.com/po-suti/djerela-finansuvannia-hromadskyyh-orhanizatsii-ievropeyskyi-ta-ukrainskyi-dosvid>
6. Ткачук І. Я. Ендаменти в діяльності громадських організацій України / І. Я. Ткачук // Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Економіка. – Чернівці : ЧНУ, 2013. – вип. 650-652. – С. 129-133.
7. Ендамент – цільовий капітал, доходи від інвестування якого використовуються для благодійної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dok.znaimo.com.ua/docs/index-3415.html>
8. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
9. Що таке ендамент / Фонд розвитку Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iirfund.org/about/endowment/>
10. Національні та міжнародні механізми фінансування громадянського суспільства. Міжнародні заходи зміцнення довіри між державою та громадянським суспільством. – К.: Фенікс, 2012. – 336 с.
11. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України (щодо підтримки неприбуткових організацій) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54027
12. Венчурна філантропія. Матеріали українського форуму благодійників [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ufb.org.ua/sekto-blagodijnosti/filantropija-u-sviti/trendi/trend-1.htm/>

References:

1. Koordynator proektiv OBSIe v Ukraini Doslidzhennia isnuuchoho dosvidu ta zakonodavstva Ukrainy u sferi finansuvannia hromadskyyh orhanizatsii orhanamy derzhavnoi vlady, orhanamy mistsevoho samovriaduvannia ta pryvatnym sektorom. – K.: 2011. – 114 s.
2. Zakon Ukrainy «Pro hromadski obiednannia» 22.03.2012 r. № 4572-VI [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon1.rada.gov.ua>
3. Rekomendatsii shchodo rozrobky statutiv hromadskyyh obiednan / Derzhavna reiestratsiina sluzhba Ukrainy [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.drsu.gov.ua/show/11437>
4. Latsyba N. V. Yak rozumity novyi zakon «Pro hromadski obiednannia» / M. V. Latsyba, A. O. Shymchuk: – K.: Ukr. nezalezhn. tsentr polit. doslidzh., 2013 [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ucipr.kiev.ua>
5. Dzherela finansuvannia hromadskyyh orhanizatsii: yevropeyskyi ta ukrainskyi dosvid [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://rozvytok-hromady.com/po-suti/djerela-finansuvannia-hromadskyyh-orhanizatsii-ievropeyskyi-ta-ukrainskyi-dosvid>

6. Tkachuk I. Ya. *Endavmenty v diialnosti hromadskykh orhanizatsii Ukrainy* / I. Ya. Tkachuk // *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Serii: Ekonomika.* – Chernivtsi: ChNU, 2013. – vyp. 650-652. – S. 129-133.
7. *Endament – tsilovyi kapital, dokhody vid investuvannia yakoho vykorystovuiutsia dlia blahodiinoi diialnosti [Elektronnyi resurs].* – *Rezhym dostupu:* <http://dok.znaimo.com.ua/docs/index-3415.html>
8. *Podatkovi kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 r. № 2755-VI [Elektronnyi resurs].* – *Rezhym dostupu:* <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
9. *Shcho take endaument / Fond rozvytku Instytutu mizhnarodnykh vidnosyn Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka [Elektronnyi resurs].* – *Rezhym dostupu:* <http://iirfund.org/about/endowment/>
10. *Natsionalni ta mizhnarodni mekhanizmy finansuvannia hromadianskoho suspilstva. Mizhnarodni zakhody zmitsnennia doviry mizh derzhavoiu ta hromadianskym suspilstvom.* – K.: Feniks, 2012. – 336 s.
11. *Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy (shchodo pidtrymky neprybutkovykh orhanizatsii) [Elektronnyi resurs].* – *Rezhym dostupu:* http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54027
12. *Venchurna filantropiia. Materialy ukrainskoho forumu blahodiinykiv [Elektronnyi resurs].* – *Rezhym dostupu:* <http://www.ufb.org.ua/sektor-blagodijnosti/filantropija-u-sviti/trendi/trend-1.htm>